

Bestaanszekerheid

Zondagmorgen 6 juli 2025, Sint-Catharijnekerk, ds. Eibert Kok

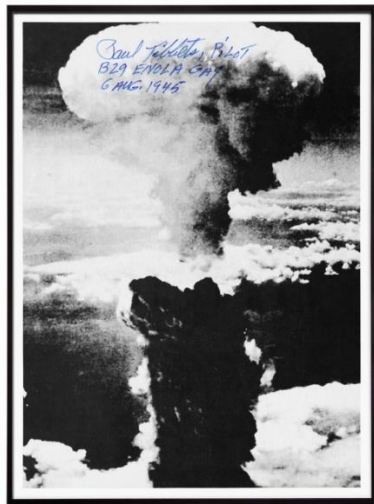
Lezing: Genesis 4: 1-16

gekozen naar aanleiding van de partita voor orgel die in deze dienst klinkt 'O Gott du frommer Gott' van Johann Sebastian Bach, BWV 767.

Bestaanszekerheid, daarover gaat het vandaag, in een wereld waar dood en verderf gezaaid worden. Hoe zeker is ons bestaan?

Van tijd tot tijd bezoek ik mijn moeder, maar omdat dat zo'n twee uur rijden hiervandaan is, probeer ik dat dan te combineren met iets anders. Zo kwam ik een paar jaar geleden terecht bij een tentoonstelling in museum de Fundatie in Zwolle. Die tentoonstelling bracht volgens de aankondiging de vijftig Nederlandse kernkunstwerken vanaf 1968 bij elkaar.

Een van de eerste kunstwerken die ik daar tegenkwam was van Gert Jan Kocken, een enorme uitvergroting van een ansichtkaart. Van de atoombom die op 6 augustus 1945 op Hiroshima werd gegooid. Een paar honderdduizend mensen kwamen bij die aanvallen om het leven. Het is een ansichtkaart die de piloot van toen aan zijn moeder had gestuurd. Als piloot werd hij als een held gezien. Trots was men op die helden. Ik vond het heel vervreemdend, trots zijn op het toebrengen van zoveel leed, trots zijn op het zaaien van dood en verderf.

Dat kwam wel binnen toen ik daar voor die kolossale uitvergroting stond.
Waar komt dat toch in hemelsnaam vandaan, dat mensen elkaar de ruimte om te leven ontnemen, dat mensen niet de ander in de ogen kijken, maar vooral met zichzelf bezig zijn: eigen leven, eigen belangen, eigen volk?

Dat vroeg het volk Israël zich eeuwen voor het begin van onze jaartelling ook al af.
Fundamentele vragen worden gesteld.
Het eerste boek van de Bijbel, Genesis, vertelt daarover.
Het gaat om de principiële vragen van ons menszijn.
De Bijbel begint ermee dat God licht schept in de duisternis. Het allereerste principe, Gods allereerste woord: Er moet licht komen. Zo scheidde God het licht van de duisternis.
En dan de oerverhalen over de oervragen: Mens, waar ben je?
En waar is je broeder, je medemens?
Vandaag hebben we het verhaal gelezen van de broedertwist.
Het begon met Kaïn en Abel en het gebeurt nog steeds.
Er is in Genesis 4 nog maar nauwelijks het vereiste minimum aantal aanwezig voor een broedertwist en het gaat al mis.
Wij kennen ook allemaal wel de verhalen, soms pijnlijk dichtbij, hoe het mis ging, hoe het misging in gezinnen tussen broers en zussen, als kinderen tegen elkaar worden uitgespeeld, als je het zwarte schaap van de familie bent, als de een het lievelingetje is van vader en de ander van moeder en de derde van geen, als je zus veel meer succes had dan jij, toen een groter deel van de erfenis naar je broer ging en aan jouw neus voorbij.
Mensen ontwijken elkaar, negeren elkaar, kijken elkaar niet meer aan, je kunt de ander niet meer luchten of zien, die mag uit je leven verdwijnen.
Genesis plaatst de broedertwist aan het begin van alles, de broedertwist die uitloopt op de broedermoord.
Bizar eigenlijk dat de eerste broedermoord het gevolg lijkt te zijn van de eerste religieuze daad. Het lijkt wel alsof religie en geweld met elkaar samenhangen.
Want wat gebeurt?

Kaïn brengt een offer aan God. Abel doet hetzelfde.
God aanvaardt het tweede offer, maar het eerste niet.
Kaïn wordt boos. God maant hem om zichzelf te beheersen.
Kaïn negeert de waarschuwing en vermoordt zijn broer.
Dan zegt God: 'Hoor toch hoe het bloed van je broer uit de aarde naar mij schreeuwt.'
Zo ging het, en zo gaat het.
Dit is niet een verhaal van toen, dit is het verhaal van heel de mensengeschiedenis.
Het verhaal roept vragen op.
Waarom wijst God het offer van Kaïn af?
Waarom reageert Kaïn hierop door zijn broer te vermoorden?

Waar gaat die concurrentie tussen de broers over?

Een belangrijke aanwijzing voor beantwoording van die vragen zit in de namen Kaïn en Abel. Abel betekent zoiets als 'lucht'.

Dat woord kennen we uit het boek Prediker. IJdelheid der ijdelheden vertaalt dan de oude Statenvertaling. Lucht en leegte in de Nieuwe Bijbelvertaling.

Het gaat daar over de sterfelijkheid, de kwetsbaarheid, de vergankelijkheid, de vluchtigheid van het menselijke leven. Niks bestaanszekerheid. Onzekerheid.

Het woord Abel betekent zoiets als 'adem', een vluchtige ademhaling.

Het boek Prediker denkt na over het menselijke leven. Het leven is niet meer dan een ademhaling, en alle rijkdom en aanzien die mensen hebben opgebouwd betekent niets, want het enige dat ons scheidt van niet-bestaan is een enkele ademhaling.

Dezelfde gedachte als bijvoorbeeld in Psalm 103:

God 'weet dat wij, uit stof aan het licht gekomen, slechts leven op de adem van zijn stem.'

Abel staat symbool voor de menselijke sterfelijkheid.

Het enige dat ons scheidt van het graf is de adem die God in ons heeft geblazen.

Dat is Genesis 2: God blies de mens de levensadem in.

Meer zijn we niet, abel, alleen maar adem.

Maar het is wel Góds adem!! Dat is onze zekerheid.

Wat uiteindelijk leidt tot de dood van Abel was Kaïn.

Kaïn betekent in het Hebreeuws zoiets als verwerven, bezitten, hebben.

Dus het gaat hier over: iets als jouw bezit beschouwen, jouw eigendom.

In onze vertaling hoorden we Eva in het begin van ons hoofdstuk zeggen: Met de hulp van de HEER heb ik het leven geschonken aan een man.

Maar er zit ook de betekenis in van: Met de hulp van de HEER heb ik een man *verworven*.

Daarin zit dezelfde betekenis als in de naam Kaïn. Verworven: dat heb ik gepresteerd, dat is van mij.

Je zet als het ware een hek om een stuk land en je zegt: dit is van mij, en dat betekent dus: niet van jou.

De grondgedachte van de Hebreeuwse Bijbel is dat wij niets *bezitten*. Alles – het land, alles wat er op groeit, macht, kinderen, het leven zelf – het behoort aan God. Wij zijn alleen maar beheerders, bewakers, rentmeesters, namens Hem. Het is niet ons eigendom.

Kaïn staat symbool voor het tegenovergestelde.

Hebben. Verworven. Dat is van mij. Eigendom als machtsmiddel. Zo staan deze twee mensen daar naast elkaar en tegenover elkaar.

Abel: wij leven op de adem van zijn stem.

Kaïn: ik héb wat, bezit, dus ben ik iemand, en daarmee kan ik invloed uitoefenen op de ander, misschien ook wel op de Ander met een hoofdletter, God. Als ik hem een offer breng, dan doe ik dat om in ruil daarvoor iets van hem terug te krijgen.

Dat is een heidense manier van offeren: een manier om de goden tevreden te stellen of om hen om te kopen. Do ut des. Ik geef met de bedoeling dat jij iets geeft. Maar zo'n offer aanvaardt God niet.

Wel het offer van Abel, adem. 'God, ik ben slechts adem. Maar het is úw adem die ik adem, niet de mijne.'

Ziedaar de twee broers, naast elkaar, tegenover elkaar.

De één, Kaïn, wil bezitten, en daarmee macht uitoefenen over de ander, bezitten, een eigen territorium, waarin je een ander niet zomaar toelaat, alleen op jouw voorwaarden.

De tweede, Abel, wil leven, op Gods adem, leven zoals God leven bedoeld heeft.

Waarom negeert God Kaïns offer?

Het antwoord zit in het vervolg: Kaïn werd woedend en zijn blik werd donker.

Stel je voor: Je geeft iemand een cadeau, maar degene aan wie je het geeft wil het niet aannemen. Wat doe je?

Twee mogelijkheden: Je kunt jezelf afvragen: Wat doe ik verkeerd? Of je wordt boos op degene aan wie het cadeau wilde geven.

Als je jezelf afvraagt 'Wat doe ik verkeerd?', zoek je de fout bij jezelf en probeer je de ander recht te doen.

Als je boos wordt, laat je zien dat je je vooral druk maakt om jezelf en niet om de ander, eigenlijk vind je dat die ander moet doen wat jij wilt. Ik geef, dus ik bepaal. Dat is heidens offeren. Een soort beïnvloeding of manipulatie om de ander te laten doen wat jij wilt.

Dat is het tegenovergestelde van wat in de Bijbel doorklinkt als waar geloof: nederigheid tegenover God, respect voor alles wat God geschapen heeft, eerbied voor het menselijke leven, zeker ook dat laatste: eerbied voor het menselijke leven, want daarin zien we, ook dat is Genesis, in het menselijke leven zien we het beeld van God, élk mens draagt het beeld van God in zich, legaal of illegaal, en daarom verdient élk mens respect.

Wat is het probleem van Kaïn? Dat hij boos wordt, woedend.

Boos zijn kan soms goed zijn, maar soms ook niet.

Die uitdrukking hier 'boos worden' is letterlijk 'het aangezicht laten vallen'.

Je kijkt de ander niet meer aan, het contact wordt verbroken.

Moord, en oorlog, begint ermee dat de ander niet meer wordt aangekeken.

God probeert het nog te voorkomen bij Kaïn. God stelt vragen.

Waarom ben je zo boos?

'Handel je goed dan kun je toch iedereen recht in de ogen kijken? Handel je slecht, dán ligt de zonde op de loer, begerig om jou in haar greep te krijgen.' Pas op dat de zonde je niet te pakken krijgt. 'Jij moet sterker zijn dan zij.'

Maar Kaïn geeft God geen antwoord, wil geen verantwoordelijkheid nemen.

Kaïn zou het moeten uitvechten met God. Hij zou het moeten uitvechten met zichzelf.

Maar wat doet hij? Hij gaat op zoek naar een zondebok. Een vaker voorkomend mechanisme. En die zondebok wordt zijn broer Abel. De broedermoord.

God roept hem ter verantwoording. Waar is Abel, je broer?

Dat weet ik niet. Moet ik soms waken over mijn broer?

Hoor toch hoe het bloed van je broer uit de aarde naar mij schreeuwt.

Zo vertelt Genesis het verhaal van onze situatie.

Als mensen elkaar niet aankijken, elkaar niet in de ogen willen zien, elkaar niet zien als broeders, naasten, als allemaal kinderen van de hemelse Vader, dan loopt het mis.

Op twee manieren kun je dit zien.

Twee mensen die met elkaar op de vuist gaan.

Of als twee mensen die elkaar een boks geven, als teken van verbondenheid.
Zie je de ander als vreemde, indringer, tegenstander, concurrent, of als broeder?
Zie je de ander als iemand die jou in de weg zit, of als iemand met wie je het samen moet doen, die jou misschien wel nodig heeft. Waar is je broer?

Eigenlijk moeten we verder lezen in het boek Genesis.

Het heeft vier verhalen over broedertwist.

Kaïn en Abel. Dat loopt uit op moord.

Isaak en Ismael. Ondanks hun conflict lukt het hen om samen aan het graf van hun vader te staan. Als het hoogst haalbare.

Jacob en Esau: ze ontmoeten elkaar, omhelzen elkaar, maar gaan dan toch weer ieder hun eigen weg los van elkaar.

En tenslotte: Jozef en zijn broers. Als die broers in Egypte komen, maken ze met elkaar een proces van vergeving en verzoening door.

Broedertwist is te overwinnen, zo vertelt ons het boek Genesis, door een gunnende opstelling, door actieve inspanningen om verzoening tot stand te brengen.

Daarmee sluit het boek Genesis af.